

Te godine kapucini trajno napuštaju Zadar, a posljednji je bio fra Giovanni iz Norcije, koji je – uz svoje neprijeporno političko protalijansko opredjeljenje – zaslužan za sačuvanost slike Blaža Jurjeva s prikazom Gospe od Zdravlja odnosno Gospe od Kaštela (15. stoljeće) oko koje je podignuto svetište koje je konačno u izvornome obliku restaurirano 1990. i 1991. godine.

Slijede *Slikovni prilozi* (224-235) te prijepisi pojedinih dokumenata važnih za poznavanje povijesti djelovanja kapucina u Zadru. To su: *Prijepis kronike zadarskoga hospicija umbrijskih kapucina* (239-305), *Projekt arhitekata Luigija Leporinija za proširenje svetišta Gospe od Zdravlja* (306-310), *Novinski članak o obnovi Gospine slike Blaža Jurjeva 1938. godine* (311-313) te popis izvora i literature (314-335).

Monografija Zdenka Dundovića, vrsnoga poznavatelja svekolikih aspekata iz povijesti Zadarske nadbiskupije, zaokruženo je djelo koje nas, zahvaljujući velikome istraživačkom trudu autora i njegovome radu u nizu domaćih i inozemnih arhiva, vrlo cjelovito upoznaje s do sada manje znanom epizodom iz povijesti djelovanja kapucina na hrvatskome tlu. Pregnuća nadbiskupa Zmajevića, zasigurno jednoga od vodećih crkvenih dostojanstvenika na našim prostorima u prvoj polovici 18. stoljeća, nastojanja drugih zadarskih nadbiskupa, djelovanje pojedinih provincijala i prinosi venetskih i umbrijskih kapucina, a sve uz prožetost brojnim problemima kako političke, tako i financijske prirode, samo su neke od tema koje su pomno obrađene u ovoj knjizi. Uz brojne priloge knjiga je opremljena brojnim ilustrativnim materijalom i tablicama, što pridonosi njezinoj kvaliteti te potvrđuje ozbiljnost i odlične rezultate izdavačke djelatnosti Sveučilišta u Zadru.

Lovorka Čoralčić

Nikola Čolak, *Regesti Marittimi Croati / Hrvatski pomorski regesti*, sv. III., a cura / uredila Zrinka Podhraški Čizmek, Split: Odsjek za povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu, 2017, 688 stranica

Profesor Nikola Čolak (Janjevo, 1914. – Padova, 1996.), povjesničar i publicist, politički emigrant u vrijeme Jugoslavije (od 1966. godine) izniman je primjer nemalo lake životne sudbine, koja je u velikoj mjeri odredila njegovu osobnu (obiteljsku), ali i znanstvenu putanju. Djelujući od 1954. do 1965. godine u Zadru (u ondašnjemu Historijskom arhivu i u Institutu za društvene nauke JAZU-a), istraživao je gospodarsku povijest Dalmacije, ponajprije Zadra, u srednjemu i ranome novom vijeku s težištem na agrarno-proizvodnim odnosima u zadarskome distriktu te ribarstvu, pomorstvu i proizvodnji soli u dalmatinskim obalno-otočnim komunama. Obavio je također i manja istraživanja iz područja demografskih kretanja u Dalmaciji, povijesti institucija u Zadru, hrvatskoga narodnog preporoda u Dalmaciji te crkvene povijesti otoka Hvara.

Središnja Čolakova djela nastala su u sklopu obuhvatnoga rada u okviru Centra di studi storici Croati, koji je osobno osnovao u Veneciji. Zasigurno su to *Hrvatski pomorski regesti / Regesti Marittimi Croati*, a riječ je o dvije opsežne knjige gradiva o hrvatskomu pomorstvu *settecenta*, objavljene u Padovi 1985. i 1993. godine. U prvome svesku nalazi se 4890 unosa sakupljenih u Državnome arhivu u Veneciji i onome u Fanu, a u drugome svesku objavljeno je njih 6891 iz Državnoga arhiva u Veneciji i onoga u Ankoni.

Pred nama je treći svezak istoga naziva pri čemu je regeste, pohranjene u Čolakovoj ostavštini u Hrvatskome državnom arhivu, priredila za tisak njegova unuka Zrinka Podhraški Čizmek pripremlivši ih za tisak na istovjetan način na koji su bile obrađene i regeste iz prva dva sveska. Gradivo temeljem kojega su načinjene regeste trećega sveska

pohranjeno je u Državnome arhivu u Veneciji (fondovi Cinque Savi alla Mercanzia i Scuole piccole e Suffragi) i Državnome arhivu u Ankoni (fond Archivio del Comune di Ancona: Entrata dell'Arco di Traiano).

Uvodni dio knjige sadrži dvojezični (talijanski i hrvatski jezik) predgovor iz pera priređivačice (9-15) u kojemu se – uz osobna prisjećanja na Nikolu Čolaka – iznose općeniti podaci o prva dva sveska regeste te obrazlaže motivacija i važnost objavljivanja trećega sveska. Slijede popisi talijanske toponomastike s hrvatskim nazivima, hrvatske toponomastike s talijanskim nazivima i albanske toponomastike s talijanskim nazivima (16-20), upute o izgovoru hrvatskih i albanskih imena (21), kratice u talijanskome i hrvatskome tekstu (22-24) te pregled uporabljenoga gradiva (25).

Središnji i najvažniji dio knjige (27-480) sadrži 3927 regesti koje se odnose na hrvatsko pomorstvo 18. stoljeća. Kao i u prethodnim svescima, svaka regesta sadrži redni broj, datum, mjesto spominjanja (grad), naziv i tip broda kao i osnovne podatke o parunu i (ili) kapetanu (često i o drugim članovima posade hrvatskoga podrijetla), a navode se i pravci (odredišta) plovidbe i vrsta robe koja se prevozila. Ukoliko su, primjerice, paruni ili kapetani broda imali određenih teškoća u nekim lukama, tada je ukratko zabilježen i taj podatak. Na kraju regeste nalazi se i signatura arhivskoga fonda.

Podaci koje nalazimo u ovdje objavljenim registama prevažan su izvor za hrvatsku povijest pomorstva 18. stoljeća. Upoznajemo vrste brodova na kojima se tada plovilo (bracere, brigantini, feluke, fregate, galijske, gripi, kaići, marcijane, pulake, šambeci, tartane, trabakuli i drugo), saznajemo o vrstama robe koja se prevozila (biškoti, drvo, duhan, kava, kože, sir, sol, tkanine, ulje, usoljena riba, vino, začini i drugo) kao i odredišta putovanja. To su ponajprije lučki gradovi duž istočne (Bakar, Brač, Cres, Hvar, Krk, Lošinj, Poreč, Rovinj, Split, Šibenik, Trogir, Zadar, gradovi u Boki kotorskoj i drugi) i zapadne obale Jadrana

(Ankona, Bari, Barletta, Genova, Livorno, Messina, Palermo, Senigallia, Trst, Venecija i brojni drugi), ali i duž grčkih otoka, Albanije i europskoga Zapada (Amsterdam, London, Marseille i drugi). Regeste su prava riznica podataka o brodarskim i kapetanskim obiteljima sa širega područja istočnoga Jadrana. Brojem primjera zasigurno prednjače Bokelji te posebice možemo izdvojiti pomorce iz peraških obitelji Balović, Bane, Brajković, Bronza, Burović, Dabović, Damjanović, Grubaš, Kokolja, Kolović, Kosović, Vulović; zatim Dobročane iz obitelji Kamenarović, Milić i Radimiri te prčanjске Luković i brojne druge. Važno mjesto u pomorskom prometu duž Jadrana, ali i šire, imali su i Lošnjani (Baričević, Belanić, Botterin, Budinić, Dobrilović, Gladinić, Kožulić, Melada, Petrina, Premuda, Ragusin, Stuparić, Taraboća i drugi), Rovinjani (Basilisco, Benussi, Caenazzo, Costantini, Fachinetti, Sponza i drugi), do čim se iz Dalmacije osobito izdvajaju pomorci sa zadarskoga otoka Silbe (Ivanušić, Marinić, Pavlina, Sambunjak i drugi), a s dubrovačkoga područja obitelji Fisković, Kazilari i Šunj. Primjera prisutnosti istarskih, dalmatinskih i bokeljskih obitelji u pomorstvu i trgovini posljednjega stoljeća opstojanja Mletačke Republike mnogo je više i prinos su poznavanju gospodarske povijesti niza manjih sredina duž istočnoga Jadrana.

Također, u registama su sadržani i dodatni popratni podaci. Primjerice, o havarijama brodova, problemima s lokalnim konzulatima, karantenama, sudjelovanju u Bratovštini sv. Nikole Mornara u Veneciji, sastavu posada prema zavičajnome podrijetlu, prijevozu hodočasnika i tako dalje. Sve su to, uz brojne druge, teme koje otvaraju niz problemskih pitanja (ali nude i mogućnost utemeljenoga odgovora) za istraživače.

U završnome dijelu knjige sadržani su: *Onomastički indeks* (481-628), *Toponomastički indeks* (629-646) i *Analitički indeks* (647-668) – prevažna pomagala istraživačima u snalaženju u preobilju ovdje prezentiranoga arhivskog gradiva.

Naposljetku, knjiga završava *Pogovorom / Prefazione* (669-678) recenzenta knjige Josipa Vrandečića, *Životopisom / Biografija Nikole Čolaka* (679-682), *In memoriamom* objavljenim povodom smrti toga zaslužnoga hrvatskoga znanstvenog pregaoca (683-684), *Popisom slika* (686), *Ispravicima onomastičkog indeksa* (687) i *Sadržajem* (688).

Na kraju je potrebno napomenuti da se edicija *Hrvatski pomorski regesti* planira nastaviti objavljivanjem novih svezaka. Desetci tisuća dokumenata, koji još uvijek stoje na raspolaganju, zasigurno će, kada jednom budu ukoričeni u jedinstvene sveske, omogućiti istraživačima – i to ne samo hrvatskim – jedan novi i konkretniji znanstveni uvid u povijest jadranskoga i sredozemnoga pomorstva 18. stoljeća

Lovorka Čoralčić

Spisi istarskih bilježnika II.: Spisi porečkih bilježnika, sv. I. Registri porečkih bilježnika Henrika de Artizanibusa (1433. – 1434.) i Antuna de Teodorisa (1435. – 1449.), uvodnu studiju, prijepis isprava i regesta izradio Zoran Ladić, kazala izradio Marino Martinčević, Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2018, 283 stranice

Knjiga pod gornjim naslovom druga je iz serije *Spisi istarskih bilježnika*, a prva u podseriji *Spisi porečnih bilježnika*. Projekt objavljivanja istarskih bilježničkih spisa potaknuo je prije petnaestak godina Državni arhiv u Pazinu te je 2008. godine objavljena prva knjiga u glavnome nizu pod naslovom *Spisi labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija (1525. – 1550.)*. Knjigu porečkih bilježnika priredio je Zoran Ladić te ona sadrži prijepise 146 isprava iz razdoblja od 22. studenoga 1433. do 16. prosinca 1448. godine. Istraživanje vanjskih značajki rukopisa donijelo je bitne nove spoznaje o porečkome notarijatu. Podrobna kodikološka raščlamba koju je pro-

veo priređivač utvrdila je da je kodeks na papiru naknadno uvezan, odnosno da ne odražava vrijeme nastanka imbrevijatura. Točnije, one nisu kronološki poredane, a priređivač je uspio rekonstruirati originalni kronološki i sadržajni redoslijed isprava. Također, utvrđeno je da su u knjižici uvezani – osim spisa bilježnika Antuna de Teodorisa – i spisi bilježnika Henrika de Artizanibusa. Spisi obaju bilježnika pohranjeni su u Državnome arhivu u Pazinu pod signaturom HR-DAPA 8. Većina isprava pisana je na latinskome jeziku, a tek malen dio mletačkim dijalektom. Gotičko se pismo koristi u cijelome tekstu. Nadalje, prva knjiga sadrži pretežito privatno-pravne spise, dočim u drugoj prevladavaju oporuke. Sveukupno je riječ o dokumentima različitoga sadržaja koji donose podatke o kupoprodajnim ugovorima zemljišnih posjeda, kuća, prehrambenih proizvoda, ali i o mirazima, inventarima, trgovačkim i obrtničkim djelatnostima iz kojih se zrcali gospodarsko i društveno svakodnevlje žitelja porečke komune. U knjizi nalazimo i brojne vrijedne podatke o istarskoj (ponajprije o porečkoj gradskoj i distriktnoj) topografiji, toponimiji i hagio-toponimiji, zatim podatke o građevinskim i umjetničkim aktivnostima na sakralnim i svjetovnim objektima u gradu i u brojnim selima razasutima diljem distrikta. Važne podatke ove isprave pružaju o društvenoj strukturi komune, o migracijskim procesima, obiteljskome životu, položaju i ulozi žene u gradskoj i seoskoj svakodnevnici kao i drugim temama neophodnim za cjelovitije razmatranje kasnosrednjovjekovnoga života toga kraja. Nadalje, isprave koje donose inventare važan su izvor za proučavanje materijalne kulture (uređenost interijera i eksterijera pojedinih kućanstva, stil odijevanja bogatih i siromašnih žitelja komune, korištenje oruđa i oruža i drugo). Bilježnička knjiga vrijedan je izvor i o pobožnosti Porečana toga doba, ponajprije kroz podatke o hodočašćima, darivanju oporučnih legata za spas pokojnikove duše, brizi za osobe na marginama društva te uopće o materijalnome pomaganju siromašnih članova zajednice.